

Wiesław OLEJKO

SOCJALNE BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE LAT 20. I 30. NA TERENIE MIAST ZABRZA I GLIWIC

Streszczenie. Socjalne budownictwo mieszkaniowe lat 20. i 30. na terenie miast Zabrze i Gliwice jest jednym z ważniejszych elementów kształtujących oblicze tych miast. Część tej zabudowy w postaci osiedli domków jednorodzinnych uległa w ostatnich latach przekształceniom powodującym znaczne zatracenie pierwotnego charakteru tej zabudowy.

Przedstawiony opis przyczyn powstania i stanu pierwotnego tych osiedli jest pierwszą częścią pracy pt.: „Przekształcenia osiedli robotniczych na terenie miast Zabrze i Gliwice”. Część ta zawiera opis ruchu budowlanego, który spowodował powstanie omawianego budownictwa, ogólną jego charakterystykę pod względem architektonicznym (formalnym, funkcjonalnym, konstrukcyjnym) oraz opis konkretnych zespołów zabudowy jednorodzinnej na terenie miast Zabrze i Gliwice.

WELFARE HOUSING OF THE 1920S AND 1930S IN THE TOWNS GLIWICE AND ZABRZE

Summary. Welfare housing of the 1920s and 1930s in the towns Gliwice and Zabrze is one of the major elements creating the visage of these towns. A part of this development, composed of single family house estates, has recently undergone great changes resulting in a considerable depletion of the original character of this development.

The description of grounds for the foundation of these housing estates and their original condition constitutes the first part of my work entitled „Transformations of workmen's housing estates in the towns Gliwice and Zabrze”. The presented part contains the description of building processes resulting in the foundation of discussed housing, its general characteristics in terms of architecture (formal, functional, constructional), and the description of selected single family house developments in the towns Gliwice and Zabrze.

SOZIALER WOHNUNGSBAU DER 20GER UND 30GER JAHRE AUF DEM GEBIET DER STÄDTE ZABRZE UND GLIWICE

Zusammenfassung. Der soziale Wohnungsbau der 20ger und 30ger Jahre auf dem Gebiet der Städte Zabrze und Gliwice ist eines der wichtigsten Elemente, die das Gesicht dieser Städte gestalten. Ein Teil dieser Bebauung in Form von Einfamilienhäuser-Siedlungen wurde in den letzten Jahren umgestaltet, und dadurch verloren sie den ursprünglichen Charakter dieser Bebauung.

Die von mir dargestellte Beschreibung, warum diese Siedlungen entstanden und wie sie ursprünglich aussahen ist der erste Teil der Arbeit unter dem Titel: „Umgestaltung der Arbeitersiedlungen auf dem Gebiet der Städte Zabrze und Gliwice“.

Dieser Teil enthält die Beschreibung des Bauverfahrens, das Entstehen dieser Bauart verursachte, seine allgemeine Charakteristik hinsichtlich der Architektur (Form, Funktion, Konstruktion) sowie die Beschreibung konkreter Baukomplexe von Einfamilienhäusern auf dem Gebiet der Städte Zabrze und Gliwice.

1. WSTĘP

Socjalne budownictwo lat 20. i 30. XX w. jest jednym z wyraźniejszych elementów kształtujących oblicze i charakter miast Zabrze i Gliwic.

Część tej zabudowy w postaci osiedli domków jednorodzinnych została w ostatnich latach poddana żywiołowym przekształceniom dostosowującym je do współczesnych potrzeb. Praca moja jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy są możliwe przekształcenia zapewniające zachowanie pierwotnego charakteru tej zabudowy, a co za tym idzie - charakteru obrzeży miasta.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA RUCHU BUDOWLANEGO NA TERENIE MIAST ZABRZA I GLIWIC LAT 20. I 30. XX W.

Lata 20. i 30. były okresem żywiołowego wzrostu liczby ludności miast Zabrze i Gliwic. Sytuacja ta była spowodowana dwoma czynnikami - pierwszym z nich była migracja ludności ze wsi do miast na skutek rozwoju przemysłu, drugim - napływ przesiedleńców z ziem utraconych przez Niemcy w wyniku przeprowadzonego na Śląsku plebiscytu.

Miasta te stanęły przed koniecznością szybkiego zwiększenia ilości zabudowy mieszkaniowej. Problem rozwiązano poprzez organizację masowego budownictwa socjalnego realizowanego w ramach kooperatywy przez Towarzystwo Gemeinnützige Heimstätten Aktiengesellschaft der Deutschen Arbeitsfront Oddział Gliwice, zwane w skrócie Gehag. Kooperatywa ta utworzona przez państwo współpracowała z bankiem (Stadtbaubank) oraz organizacją działającą z ramienia administracji o na-

zwie Wofo. Zadaniem tej organizacji było niesienie pomocy przesiedleńcom. Miasta oprócz pomocy organizacyjnej zapewniały tanie tereny budowlane pod zabudowę przyszłych osiedli. Tak duże zaangażowanie państwa w rozwiązanie problemu mieszkaniowego można uznać za wzorcowe, pomimo że działalność ta miała także wyraźny aspekt propagandowy. Jej celem było - oprócz rzeczywistego rozwiązania problemów mieszkaniowych - wykazanie skuteczności administracji niemieckiej w zarządzaniu terenami Śląska. Jakkolwiek duże znaczenie mógł mieć ten aspekt w tamtych latach, widać dzisiaj wyraźnie, że nigdy nie kolidował on z właściwie pojętą sztuką projektowania i budowania oraz ze zrozumieniem ludzkich potrzeb bytowych. I tak na przykład zamierzano stworzyć zabudowę wielorodzinną w centralnych rejonach miasta oraz wieniec pokazowej zabudowy o niskiej intensywności na pograniczu powiatu gliwickiego. Przykładami częściowego zrealizowania tego planu jest osiedle przy ulicy Rybnickiej, zabudowa jednorodzinna przy ulicy Tarnogórskiej oraz osiedle w Żernikach. Wybudowano je na granicy z utraconymi w wyniku plebiscytu powiatami rybnickim i tarnogórskim.¹⁾

Najważniejszym efektem działalności budowlanej lat 20. i 30. jest znaczna poprawa warunków mieszkaniowych. Prowadzona przez banki, zarządy miast i spółdzielnie działalność doprowadziła do powstania nowego standardu mieszkaniowego w budownictwie socjalnym oraz zwiększyła dostępność tych mieszkań. Korzystny system kredytowania pozwalał bardzo wielu lokatorom na przyjęcie na własność wynajmowanych domów.

Oprócz tego działalność budowlana tamtego okresu doprowadziła do wytworzenia zabudowy, której jednorodność architektoniczna jest odczytywana w skali całego miasta i do dzisiaj jest ważnym czynnikiem kształtującym oblicze tych miast.²⁾

¹⁾ Plan sytuacyjny Gliwic - str.5

²⁾ Głównie skupiska zabudowy socjalnej lat 20. i 30. na terenie miast Gliwic i Zabrze (plan sytuacyjny) - str. 5 i 6

3. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO LAT 20. I 30. NA TERENIE MIAST ZABRZA I GLIWIC

Opis budownictwa mieszkaniowego tego okresu należałoby zacząć od jednej z ważniejszych jego cech, jaką jest zewnętrzna forma architektoniczna. Ona to bowiem decyduje o charakterze, klimacie i o łatwej identyfikacji tego budownictwa w skali całego miasta.

Architektoniczną jednorodność zabudowy mieszkaniowej osiągnięto dzięki nowemu typowi socjalnego budynku mieszkaniowego. Niezależnie od tego, czy jest to budynek wielorodzinny, mały dom mieszkalny, dom jednorodzinny wolno stojący, bliźniaczy czy szeregowy, użyte środki formalne są zawsze takie same. Do podstawowych należy skala budynku; budynki wielorodzinne nigdy nie przekraczają czterech kondygnacji, jednorodzinne - dwóch, łącznie z użytkowym poddaszem. Następną podstawową cechą tego budownictwa są dwupolaciowe dachy o dużym nachyleniu połaci. W skali architektonicznej budynki te wyróżniają się prostotą brył, czystością formy. Cechy te są spotęgowane oszczędnością wyrazu architektonicznego elewacji, na którym jedynym elementem kompozycyjnym są otwory okienne, elementy wejść do budynków i sporadycznie występujący detal. Na jednorodność formalną tego budownictwa mają także wpływ użyte materiały oraz rozwiązania techniczne i funkcjonalne. Ponieważ jest to budownictwo socjalne, materiały należą do najprostszych. W przypadku budynków z tamtego okresu jest to dachówka ceramiczna, tynki cementowo-wapienne, bloczki betonowe do budowy ścian oraz cegła jako element oblicowujący detale wejść do budynków i małą architekturę. Omawiane budownictwo charakteryzuje się znormalizowaną stolarką okienną i drzwiową. Jego ważną cechą jest także stosowanie prostych rozwiązań konstrukcyjnych. Nieskomplikowane układy funkcjonalne tych budynków oraz ich niewielkie gabaryty pozwalały na przekrywanie pomieszczeń stropami drewnianymi oraz stosowanie tradycyjnych więźb drewnianych.³⁾

Pomimo że rozwiązania funkcjonalne należą do najprostszych - co jest zrozumiałe ze względu na socjalny charakter tych budynków - należy wspomnieć o ewolucji,

³⁾ Archiwalne zdjęcia obrazujące działalność budowlaną lat 20. i 30. na terenie miast Zabrze i Gliwice - str.4.

jąką przeszło pomieszczenie kuchenne w budownictwie socjalnym tamtego okresu. W pierwszych realizacjach kuchnia była pomieszczeniem mieszkalnym. Było to obszerne pomieszczenie, w którym koncentrowało się życie rodzinne: przygotowywanie posiłków, jedzenie, wypoczynek i spanie. Następnym etapem było wydzielenie aneksu kuchennego w ramach większego pokoju dziennego. Ostatnim etapem był stały rozdział na małą kuchnię i pokój dzienny. Całemu procesowi towarzyszyło wyprowadzanie funkcji sypialnej z pokoju dziennego poprzez zwiększenie ilości pokoi sypialnych.

Reasumując, działalność budowlana lat 20. i 30. doprowadziła do wykształcenia nowego typu budynku mieszkalnego o podwyższonym standardzie mieszkaniowym i o jednolitej architekturze. Skromność, prostota, brak ornamentu nie wynikały tylko z socjalnego charakteru budownictwa, ale były także efektem wcześniej poczynionych założeń, mających na celu ujednoczenie architektury mieszkaniowej tego okresu.

Zróznicowanie zabudowy mieszkaniowej okresu międzywojennego przejawia się w układach urbanistycznych, typach zabudowy i standardach.

Większość zabudowy mieszkaniowej z lat 20. i 30. w momencie powstawania tworzyło tkankę miejską Zabrze i Gliwic. Zróznicowanie urbanistyczne - mimo wcześniej założonej prostoty układów urbanistycznych - wynikało z faktu dostosowywania zespołów zabudowy mieszkaniowej do istniejącego terenu i układu komunikacji. W większości przypadków w urbanistyce dominują układy ortogonalne i są najprostszą pochodną możliwości, jakie daje typ budynku występujący w danym zespole.

W zabudowie zespołów podmiejskich wykorzystywany jest tylko podstawowy środek urbanistyczny, jakim jest ulica. Elementy, takie jak skwery, place, występują rzadko i związane są z funkcjami handlowo-usługowymi i administracyjnymi. Większe zróznicowanie przestrzeni publicznej występuje w zespołach typu miejskiego. Przykładem może być zespół zabudowy jednorodzinnej w Gliwicach przy placu Na Wzgórzu. Wzbogacenie przestrzeni urbanistycznej o skwer w centralnym miejscu zespołu oraz przymknięcie osi ulic budynkami z bramami przejazdowymi, tworzącymi dalsze osie widokowe, nie jest związane z funkcjami typu handlowego lub usługowego, lecz raczej spowodowane jest koniecznością nadania temu zespołowi miejskiego charakteru.

Ciekawą cechą zabudowy wielorodzinnej, posiadającej strukturę kwartałową, jest występowanie ogródków działkowych wewnątrz kwartałów zabudowy. W bezpośredniej bliskości mieszkań wytwarza się klamrowa struktura funkcjonalna, w której dom (mieszkanie) znajduje się między strefą wypoczynku a strefą publiczną w skali osiedla. Zaletą wspomnianych zespołów jest dobór skali urbanistycznej i elementów architektury, pozwalający na pełne wykorzystanie wymienionych typów przestrzeni zgodnie z przeznaczeniem. Interesującą cechą wszystkich zespołów zabudowy mieszkaniowej jest to, że po wielu latach zachowały wcześniej założoną niedostępność dla przypadkowego ruchu pieszego i kołowego, a co się z tym wiąże - swój pierwotny charakter.

Urbanistyka omawianej zabudowy cechuje się prostotą układów, harmonią poszczególnych elementów oraz doskonałym wyczuciem skali. Oferuje przestrzenie urbanistyczne, będące w strukturze miasta enklawami spokoju i ciszy.

Kolejnym elementem nadającym indywidualne cechy omawianej zabudowie jest miejsce zajmowane przez nią w strukturze miasta. Można rozróżnić zabudowę plombową, składającą się z jednego lub z zespołu kilku budynków, uzupełniającą inny typ zabudowy. Następną grupę stanowią małe zespoły zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej, wypełniające całość lub część kwartału miejskiego. Innym typem w ramach zwartej zabudowy miejskiej są zespoły zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej, tworzące samodzielne zespoły mieszkaniowe. Ostatnią grupą są zespoły zabudowy jednorodzinnej o charakterze podmiejskim.

Wpływ na różnorodność zabudowy ma także duża ilość budynków mieszkalnych. Poczynając od budynków wielorodzinnych, poprzez małe budynki mieszkalne, budynki jednorodzinne wolno stojące, bliźniacze oraz szeregowe. Dodatkowym walorem tej zabudowy jest fakt, że każda z wyżej wymienionych grup budynków jest reprezentowana przez szeroki wachlarz standardów użytkowych. Najbardziej jest to widoczne na przykładzie zespołów zabudowy jednorodzinnej, gdzie standard oraz usytuowanie w strukturze miasta decyduje o jej miejskim lub podmiejskim charakterze.

UL. PIRAMOWICZA

UL. DASZYNSKIEGO

UL. TARNOGÓRSKA

OSIEDLE W SOŚNICY

UL. RYBNICKA

UL. RYBNICKA

Rys.1. Socjalne budownictwo mieszkaniowe Gliwic - zdjęcia z 1927 roku

Fig.1. Welfare housing of Gliwice - pictures from 1927

4. OPIS WYBRANYCH ZESPOŁÓW ZABUDOWY JEDNORODZINNEJ

Wśród zespołów zabudowy jednorodzinnej na terenie miast Zabrze i Gliwic występują takie, które w ostatnich latach zostały poddane gwałtownym przekształceniom, polegającym na rozbudowie istniejących tam budynków mieszkalnych. Proces ten dotyczy głównie tych osiedli, w których standard użytkowy budynków jest niski. Problem ten zostanie omówiony na przykładzie trzech zespołów zabudowy jednorodzinnej: osiedla Wilcze Gardło w Gliwicach, zespołu zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Myśliwskiej w Gliwicach oraz zespołu zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Myśliwskiej w Zabrzu. Osiedle Wilcze Gardło jest nietypowym przykładem i wykazuje pewne odstępstwa ze względu na genezę i czas powstania, swoiste usytuowanie, rozwiązanie urbanistyczne, zakres samowystarczalności oraz różnorodność typów budynków. Pozostałe dwa zespoły są typowymi przykładami socjalnej zabudowy jednorodzinnej okresu międzywojennego miast Zabrze i Gliwic.

Osiedle Wilcze Gardło zaczęto budować w roku 1937 z przeznaczeniem na kolonię wypoczynkową dla pracowników administracji niemieckiej.⁴⁾ To tłumaczy duże oddalenie i izolację tego osiedla od miasta. W tym kontekście trudno nazwać to osiedle podmiejskim. W czasie drugiej wojny światowej osiedle zmieniło swoje przeznaczenie. Domy wynajmowano za niewielki czynsz rodzinom wielodzietnym oraz zasiedlano je rodzinami poszkodowanymi bombardowaniami z terenów Niemiec objętych działaniami wojennymi. Ciekawostką może być fakt, że w czasie wojny do prac przy budowie osiedla skierowano dość dużą grupę (ok. 200 do 300 osób) jeńców angielskich). Droga dojazdowa do osiedla, jego centralny plac oraz stadion usytuowane są na biegnącym na tym terenie i zasypnym parowie. Dowodem tego jest widoczny, dalszy przebieg parowu poza osiedlem oraz nieregularny przebieg drogi dojazdowej do osiedla. Powodem takiego usytuowania osiedla była najprawdopodobniej oszczędność ziemi uprawnej na tym terenie.

Głównym elementem osiedla jest oś drogi dojazdowej, która przed samym osiedlem zmienia się w aleję obsadzoną drzewami i prowadzi na plac przed głównym budynkiem osiedla, mieszczącym administrację, świetlicę i sklepy. Następnym ele-

⁴⁾ Plan sytuacyjny Wilczego Gardła - str. 10. Przykłady budynków jednorodzinnych - str. 11, 12, 13, 14.

mentem osi jest plac otoczony zabudową wielorodzinną, na który można się dostać przez wjazd, umieszczony w szerokim prześwicie budynku administracyjnego. Oś jest kontynuowana krótką ulicą o zabudowie jednorodzinnej, szeregowej oraz stadion; całość założenia kończy się cmentarzem. Zasadnicza część osiedla została rozplanowana na zasadzie dwóch koncentrycznych pierścieni ulic wytyczonych wokół stadionu. Zewnętrzny pierścień przechodzi przez główny plac kolonii, a wewnętrzny między placem a stadionem. Całość założenia wykazuje pewne odstępstwa od zasad symetrii. Zewnętrzna obwodnica w części północno-zachodniej jest poprowadzona dalej w kierunku północnym i łączy się z główną drogą dojazdową do osiedla dwiema poprzecznymi ulicami. Daje to możliwość wjazdu na osiedle bez przejeżdżania przez centralny plac. Charakterystyczną cechą tego osiedla jest jego samowystarczalność, wynikająca z dużego oddalenia od Gliwic. Wszystkie ważniejsze usługi (handel, rzemiosło oraz wspomniany budynek administracyjny, w którym mieściła się także świetlica i gospoda) znajdowały się przy głównym placu. Kolonia posiadała również szkołę podstawową usytuowaną w centralnym punkcie osiedla przy wewnętrznej obwodnicy.

Zwraca uwagę na tym osiedlu bardzo duża różnorodność typów budynków. Jest to wyróżniająca ten zespół zabudowy cecha. Centralny plac obudowy jest wielorodzinnymi, dwukondygnacyjnymi domami mieszkalnymi z użytkowym poddaszem. Plan ten z dalszą częścią zabudowy łączy krótka ulica, obudowana szeregową zabudową jednorodziną typu miejskiego.

Wygląd i skala tych budynków jest dokładnie taka sama jak budynków wielorodzinnych przy centralnym placu. Zabudowa obwodnic składa się w przeważającej części z zabudowy jednorodzinnej. Uzupełnia ją zabudowa wielorodzinną, która składa się z budynków wolno stojących i bliźniaczych. Zwraca uwagę duża liczba typów budynków w każdej z tych grup. Różne typy budynków wzbogacone o różne warianty ich rozwiązań oraz różne warianty ułożenia części gospodarczej na działce daje wrażenie różnorodności. Domy charakteryzują się różnym standardem powierzchniowym. Najmniejsze z nich mają niespełna 50m² powierzchni użytkowej, największe dochodzą do 100 m². Oprócz różnic w standardzie powierzchniowym występują także różnice w standardzie użytkowym. W kolonii tej jest kilka obiektów,

które dysponują dwiema łazienkami, a także takie, które nie były nawet skanalizowane. Mimo dużego zróżnicowania standardów wszędzie powtarza się ten sam schemat funkcjonalny. Na parterze mieściła się zazwyczaj niewielka część gospodarcza, w skład której wchodziły: kuchnia gospodarcza, wc. oraz pomieszczenie dla drobnego inwentarza, oraz część mieszkalna z dużą kuchnią, pełniącą funkcję pokoju dziennego i jednym lub dwoma pokojami mieszkalnymi. Mieszkańcy każdego domu jednorodzinnego mieli do dyspozycji działkę wielkości ok. 400 m². mieszkańcy domów wielorodzinnych posiadali ogródki działkowe w bezpośredniej bliskości swoich domów. Bardzo proste układy funkcjonalne oraz niewielkie rozmiary budynków pozwalały na zastosowanie prostych materiałów i prostych rozwiązań konstrukcyjnych. Domy wykonane są z bloczków betonowych (kruszywo do betonu z żużla wielkopieczowego), drewnianych stropów, drewnianej więźby dachowej krytej dachówką ceramiczną.

Pomimo dużej różnorodności typów domów osiedle stanowi zwartą całość dzięki jednorodności architektonicznej całej zabudowy. Wszystkie budynki cechuje prostota, skromność i funkcjonalność. Wszystkie elementy tego osiedla - tak w skali urbanistycznej, jak i architektonicznej - tworzą harmonijną całość. Kolonia ta wydaje się idealnym miejscem do mieszkania.

Zespoły zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Myśliwskiej w Gliwicach oraz przy ulicy Myśliwskiej w Zabrze są typowymi przedstawicielami zabudowy socjalnej lat międzywojennych. W odróżnieniu od Wilczego Gardła ich układy urbanistyczne są prostsze i nie posiadają tak zróżnicowanych typów domów. Zespół zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Myśliwskiej w Zabrze obejmuje teren około 30 ha i składa się z kilku ulic biegnących prostopadle do ulicy Myśliwskiej i Strzelniczej.⁵⁾ Osiedle składa się z dwóch typów budynków: wolno stojących - występujących w mniejszej ilości, których stosunkowo wysoki standard powierzchniowy nie spowodował przypadków przebudowywania, oraz bliźniaczych - podstawowy typ budynków dla tego osiedla. Budynki bliźniacze ze względu na swą mniejszą powierzchnię były na przestrzeni ostatnich lat masowo przebudowywane. Urbanistyka stanowi najprostszy przykład równoległego układu ulic, w którym budynki usytuowane są przy ulicy, a działki sty-

⁵⁾ Plan sytuacyjny osiedla przy ulicy Myśliwskiej w Zabrze - str.15. Rzuty i elcwanie typowego budynku - str.16.

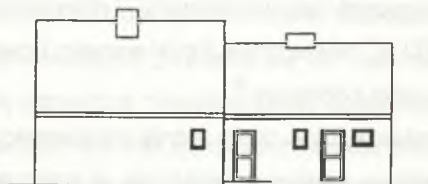
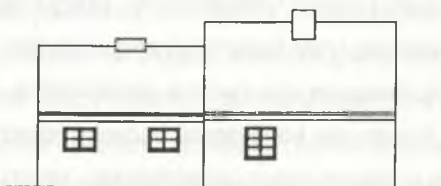
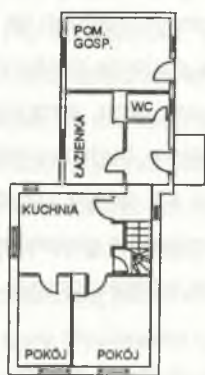
kają się częściami ogrodowymi. Typowa działka w tym zespole zabudowy ma od 200 do 300 m² powierzchni. Podstawowym typem budynku jest kalenicowo ustawiony do drogi dom bliźniaczy.⁶⁾

Poszczególne domy różnią się nieznacznie wymiarami zewnętrznymi, a ich powierzchnia użytkowa mieści się w granicach 80 m². Bez względu na wielkość we wszystkich domach obowiązuje ten sam schemat funkcjonalny. Na parterze mieści się duża kuchnia, pełniąca rolę pokoju dziennego oraz jeden pokój sypialny. Do zasadniczej bryły budynku przyłączona jest od strony ogrodu część gospodarcza, w której mieszczą się: kuchnia gospodarcza, wc oraz inne pomieszczenia gospodarcze. Na drugiej kondygnacji budynku mieszkalnego znajdują się dwa pokoje sypialne, a w niższej części gospodarczej - strych dostępny od strony ogrodu.

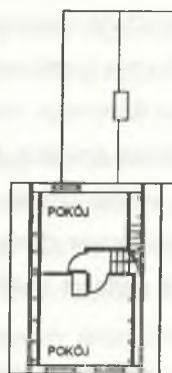
Opracowywany przeze mnie zespół mieszkaniowy w Zabrze jest usytuowany przy ulicach Myśliwskiej i Przyszowickiej. Zabudowa składa się z budynków bliźniaczych wybudowanych na działkach o wielkości ok. 240 m². Także w tym zespole powierzchnia mieszkalna oraz schemat funkcjonalny nie odbiega od powszechnie przyjętej normy w budownictwie socjalnym jednorodzinnych tamtych lat. Powierzchnia użytkowa całego budynku nie przekracza 80 m². Na parterze mieści się duża kuchnia, pełniąca rolę pokoju dziennego, dwa pokoje mieszkalne, a na piętrze dwie sypialnie. Część gospodarcza znajduje się w oddzielnym budynku odstawionym od budynku mieszkalnego w głąb działki. Wykształciła się w ten sposób w układzie funkcjonalnym działki dodatkowa strefa w postaci podwórka gospodarczego. W budynku gospodarczym na parterze mieści się pralnia, pomieszczenie gospodarcze, wc a na piętrze strych.

Wyraz architektoniczny, konstrukcja i materiały, z jakich zostały wybudowane domy w tych dwóch zespołach, nie odbiegają od standardów obowiązujących w ówczesnym budownictwie. Budynki mają prostą funkcję i formę. Głównym elementem formalnym jest dwuspadowy dach o znacznym nachyleniu połaci, kryty dachówką ceramiczną, oraz prostota wyrazu elewacji, których jedynym elementem kompozycyjnym są otwory okienne i drzwiowe. Niewielkie rozmiary budynków pozwalały na

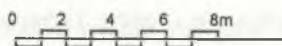
⁶⁾ Plan sytuacyjny osiedla - str. 17. Rzuty i elewacje typowego budynku jednorodzinnego - str. 18.

ELEWACJA
FRONTOWAELEWACJA
WEJŚCIOWAELEWACJA
OGRODOWAELEWACJA
BOCZNA

PARTER

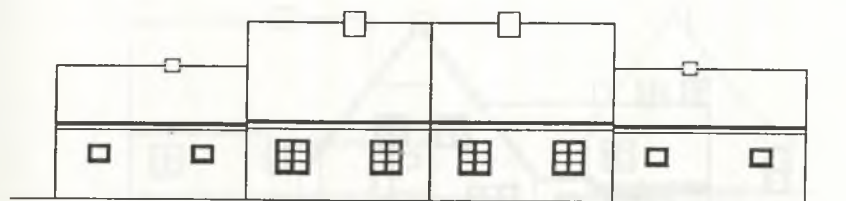

PIĘTRO

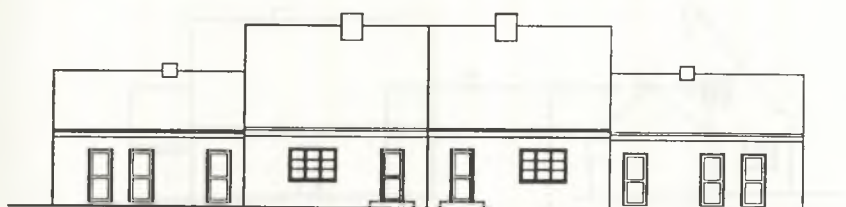

Rys.2a. Wilcze Gardło - przykład zabudowy jednorodzinnej. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

Fig.2a. Wilcze Gardło - example of the single family house development. Listing and pictures elaborated by the author

ELEWACJA FRONTOWA

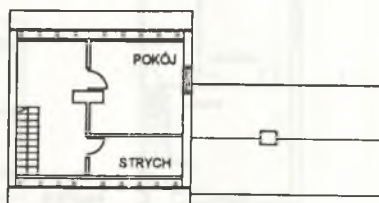
ELEWACJA OGRODOWA

ELEWACJA BOCZNA

PARTER

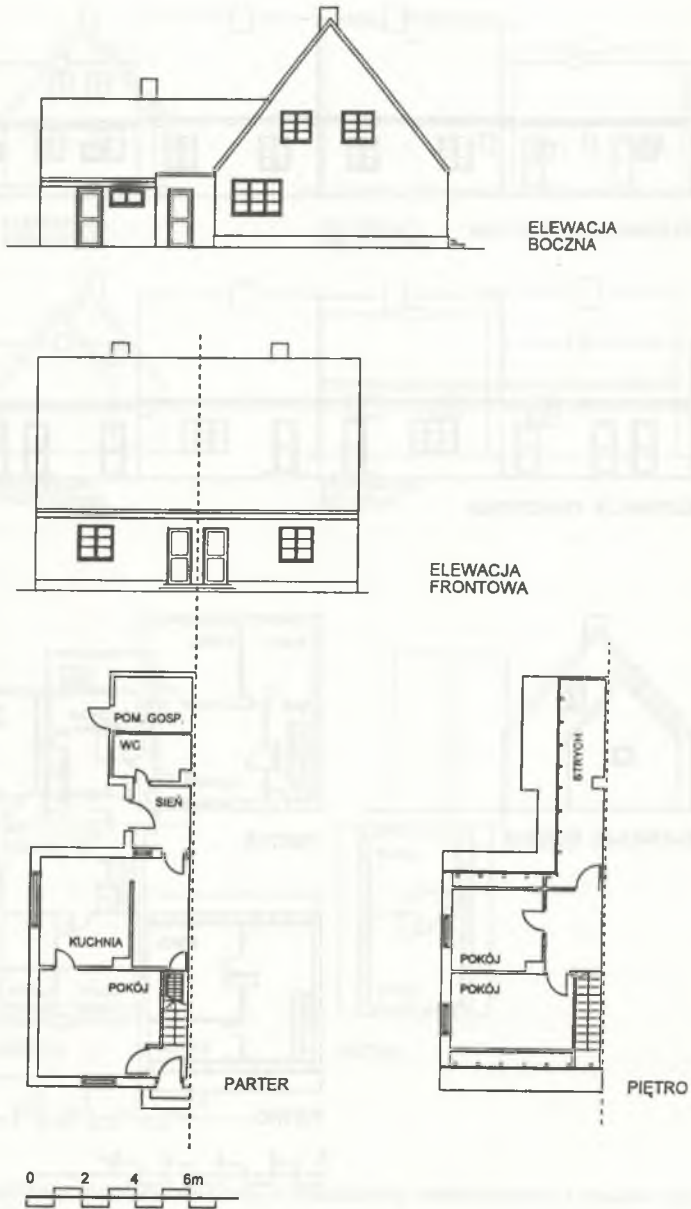

PIĘTRO

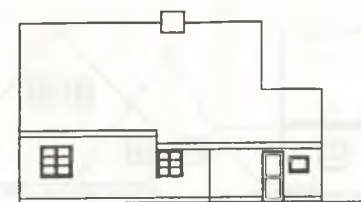
Rys.2b. Wilcze Gardło - przykład zabudowy jednorodzinnej. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

Fig.2b. Wilcze Gardło - example of the single family house development. Listing and pictures elaborated by the author

Rys.2c. Wilcze Gardło - przykład zabudowy jednorodzinnej. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

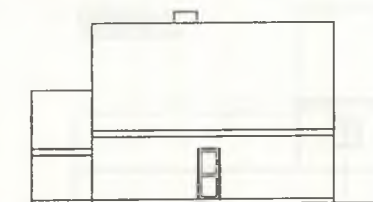
Fig.2c. Wilcze Gardło - example of the single family house development. Listing and pictures elaborated by the author

ELEWACJA
OGRODOWA

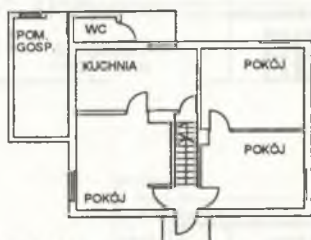
ELEWACJA
BOCZNA

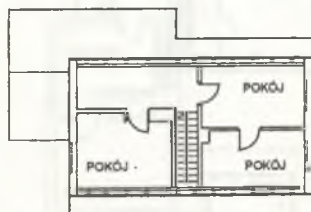
ELEWACJA
WEJŚCIOWA

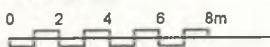
ELEWACJA
BOCZNA

PARTER

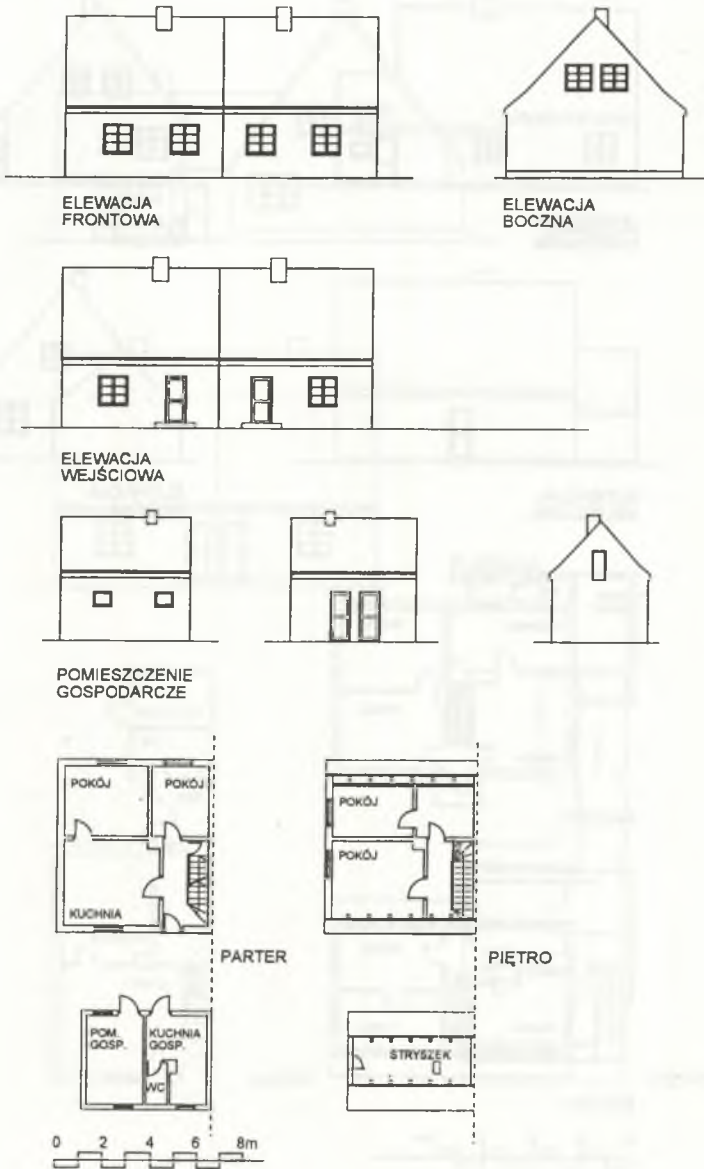

PIĘTRO

Rys.2d. Wilcze Gardło - przykład zabudowy jednorodzinnej. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

Fig.2d. Wilcze Gardło - example of the single family house development. Listing and pictures elaborated by the author

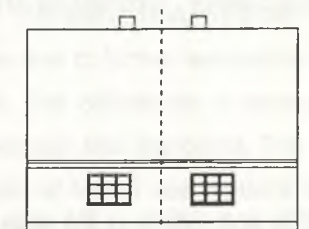

Rys.3. Zabrze, ul. Myśliwska - przykład budynku bliźniaczego. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

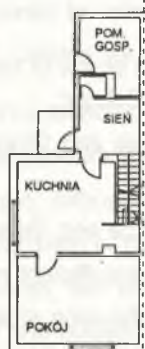
Fig.3. Zabrze, Myśliwska Street - example of a semi-detached house. Listing and pictures elaborated by the author

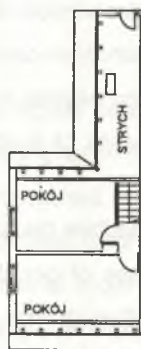
ELEWACJA WEJŚCIOWA

ELEWACJA FRONTOWA

PARTER

PIĘTRO

Rys.4. Gliwice, ul. Myśliwska - przykład budynku bliźniaczego. Inwentaryzacja i rysunki opracowane przez autora

Fig.4. Gliwice, Myśliwska Street - example of semi-detached house. Listing and pictures elaborated by the author

użycie prostych środków technicznych, takich jak drewniane stropy oraz najprostszy z możliwych typ więźby dachowej - konstrukcję jętkową.

LITERATURA

1. Shabik W.: Die Bautätigkeit der Wohnungsfürsorgegesellschaft In Gleiwitz, Wrocław 1927.
2. Nowosad M.: Zespoły zabytkowe Górnego Śląska , Architektura 416/1983.

Abstract

Welfare apartment building of the 1920s and 1930s in the area of Gliwice and Zabrze is one of the major elements creating the visage of these towns. A part of this development, consisted of single family house estates, has recently undergone great transformations resulting in a considerable depletion of the original character of this development. The description of grounds for the foundation of these housing estates and their original condition constitutes the first part of my entitled „Transformations of workmen's housing estates in the towns Gliwice and Zabrze”.

General Characteristics of building processes in Zabrze and Gliwice in the 1920s and 1930s.

The creation of welfare housing development in Zabrze and Gliwice is connected with a sharp increase of population. The problem of insufficient number of apartments was solved through the formation of collective housing strategy realized by town authorities, banks, housing cooperatives and social organizations. As a result the housing initiative displayed at that time, the living conditions improved considerably, a new standard of welfare housing was worked out and the number of apartments available for common people increased.

General characteristics of welfare housing in Gliwice and Zabrze in the 1920s and 1930s.

The most important feature of the presented development is its architectural homogeneity obtained through the creation of a new type of welfare apartment house. Irrespectively of its kind (multi-family house, detached single family house, terraced or semi-detached) it always has the same structural features. The most fundamental of them are: gable ridge roofs, simple body of the building, hardly aesthetic form of the facade and simplicity of systems pertaining to materials, construction and functional solutions. The above features arise not only as a result of welfare character of housing but also due to former assumptions aiming to uniform the housing architecture of that time. The differences in development are manifested in urban systems, types of development and standards. The reasons of such differentiation of urban systems - in spite of former assumptions favouring uniformity - can be found in attempts to adapt the created structures to the existing conditions, and their form results from the position occupied in the structure of the town.

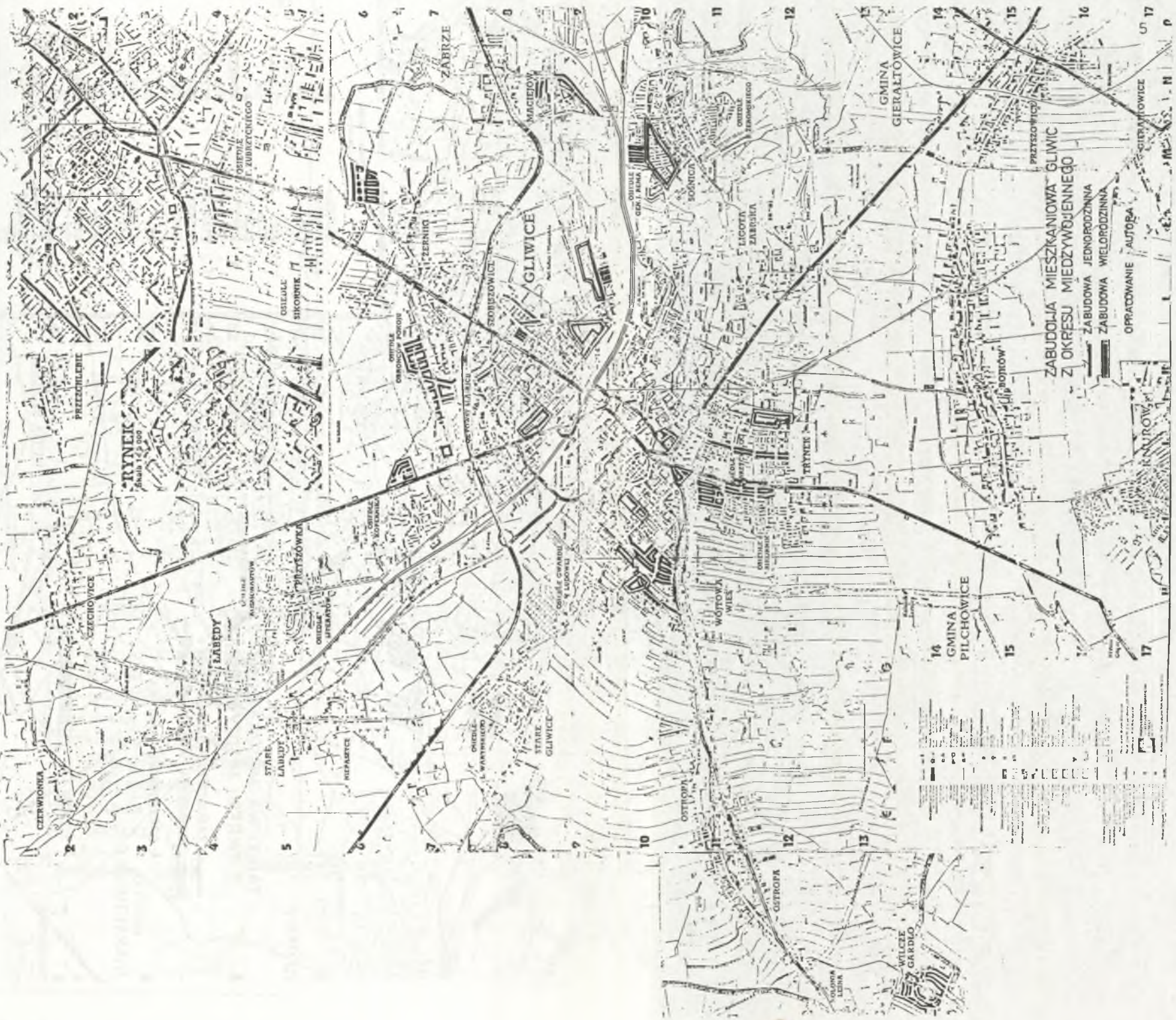
The urban planning of the discussed development is characterized by simplicity of applied investment means, harmony of particular elements and perfect sense of scaling.

Selected examples of single family house complexes.

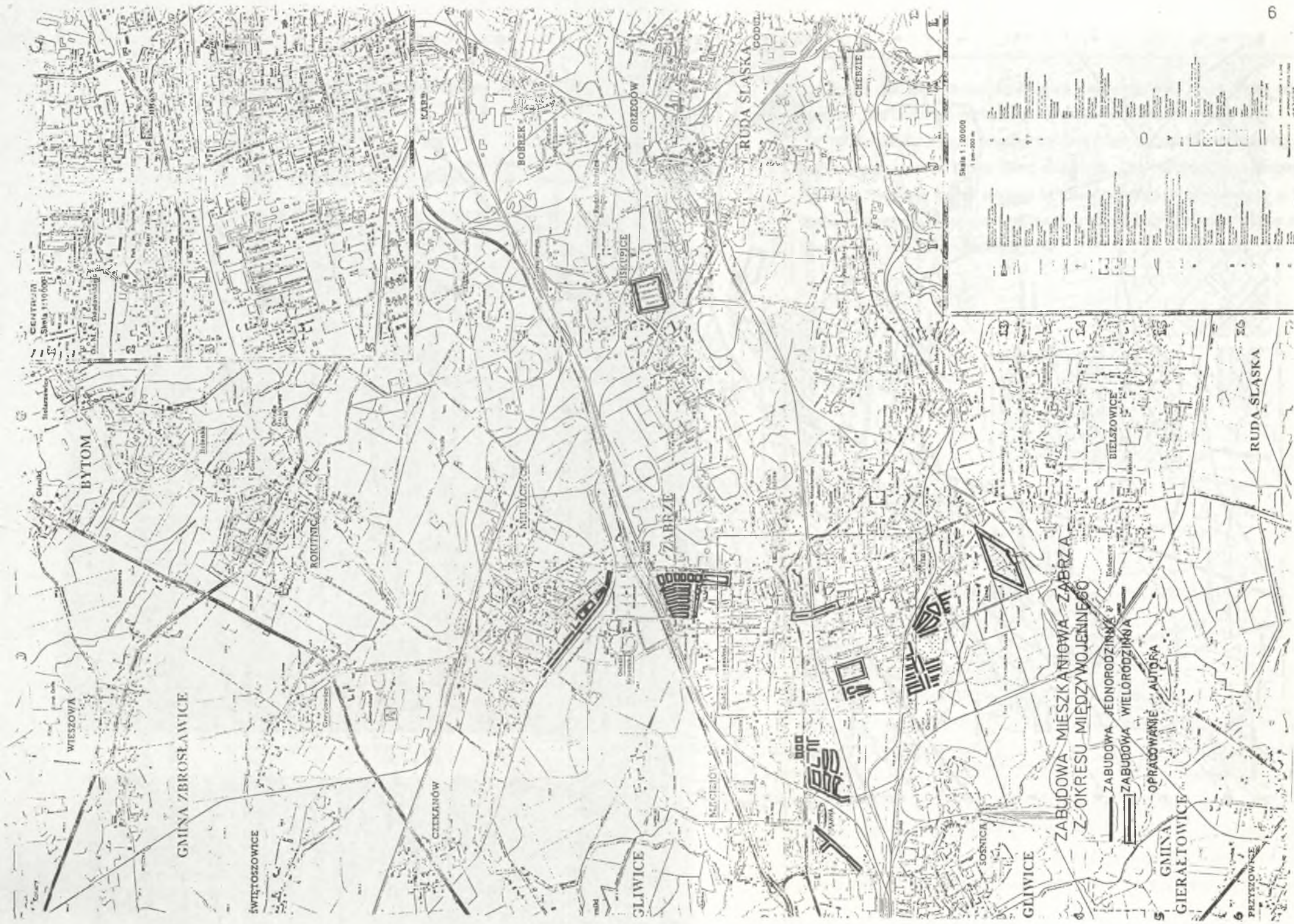
Two out of three selected building complexes are typical examples of that time. The complex in Myśliwska Street in Zabrze and the complex in Myśliwska Street in Gliwice have simple, orthogonal road networks; semi-detached building development is characteristic for both of these complexes. The buildings differ slightly in the measure of living room, but they have the same functional organization, with day's quarters, kitchen and household rooms placed on the ground floor, and bedroom on the floor above. There are some differences in the housing complex in Wilcze Gardło. It is placed far from the town centre, it offers ample functional facilities (administration, services, school), and more exquisite urban structure. It is characterized by a sequence of yards (the yard at the front of the complex and the inner yard surrounded by a multi-family housing development with services on the ground floor), terminated with a stadium around which the basic part of the estate was distribu-

ted, it has the form of two convergent road rings with single family house development. The buildings in this housing estate have miscellaneous forms.

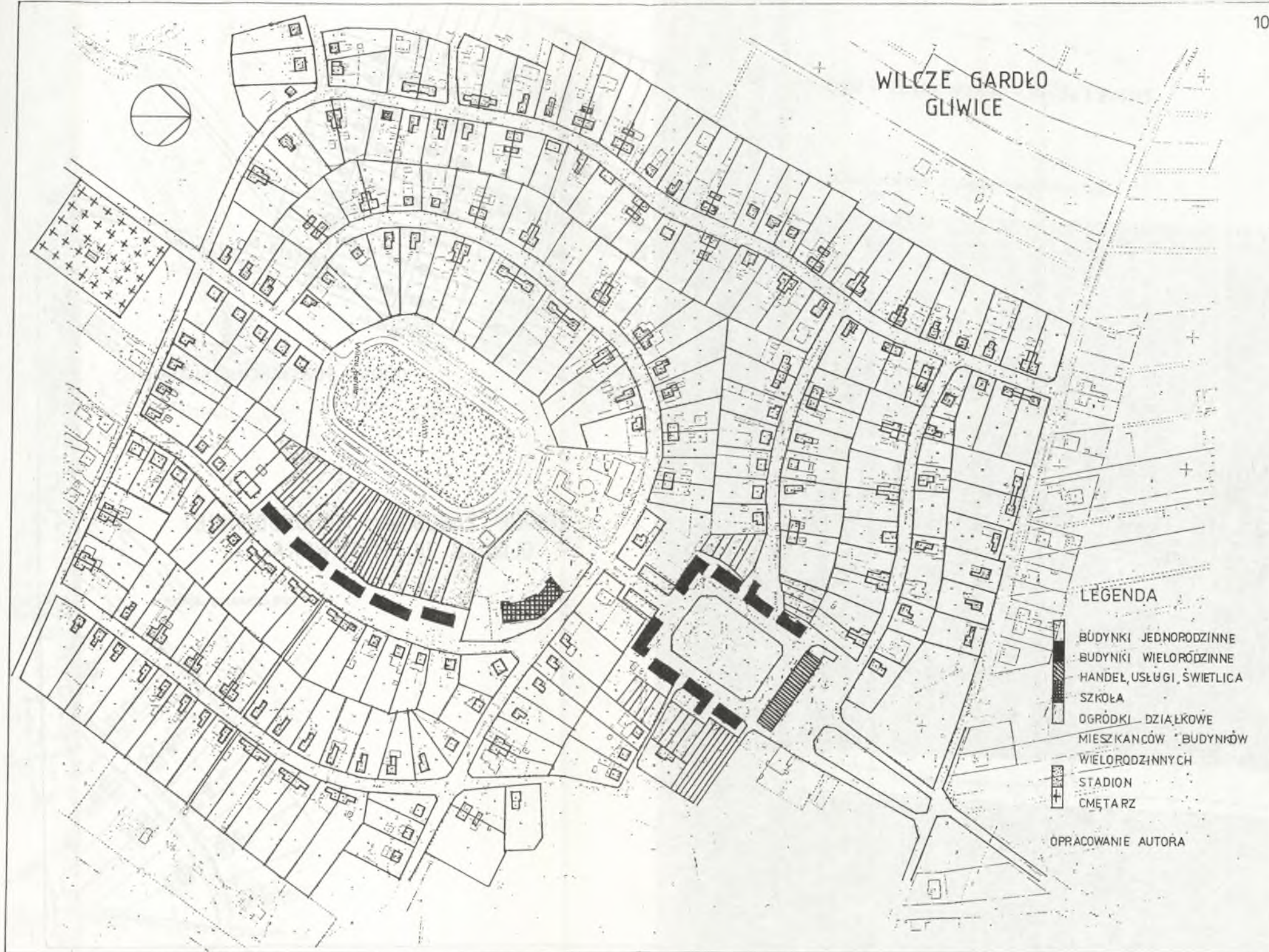
The architectural form, construction and materials used in the building process of these houses ensure similar living standards. The buildings have simple form and function. The main formal element of these buildings is expressed by a tiled gable roof and simplicity of facade, and the only compositional element can be seen in the form of door and window openings.

1. Zabudowa mieszkaniowa Gliwic okresu międzywojennego. Opracowanie autora
 Housing development of Gliwice in the interwar period. Author's elaboration

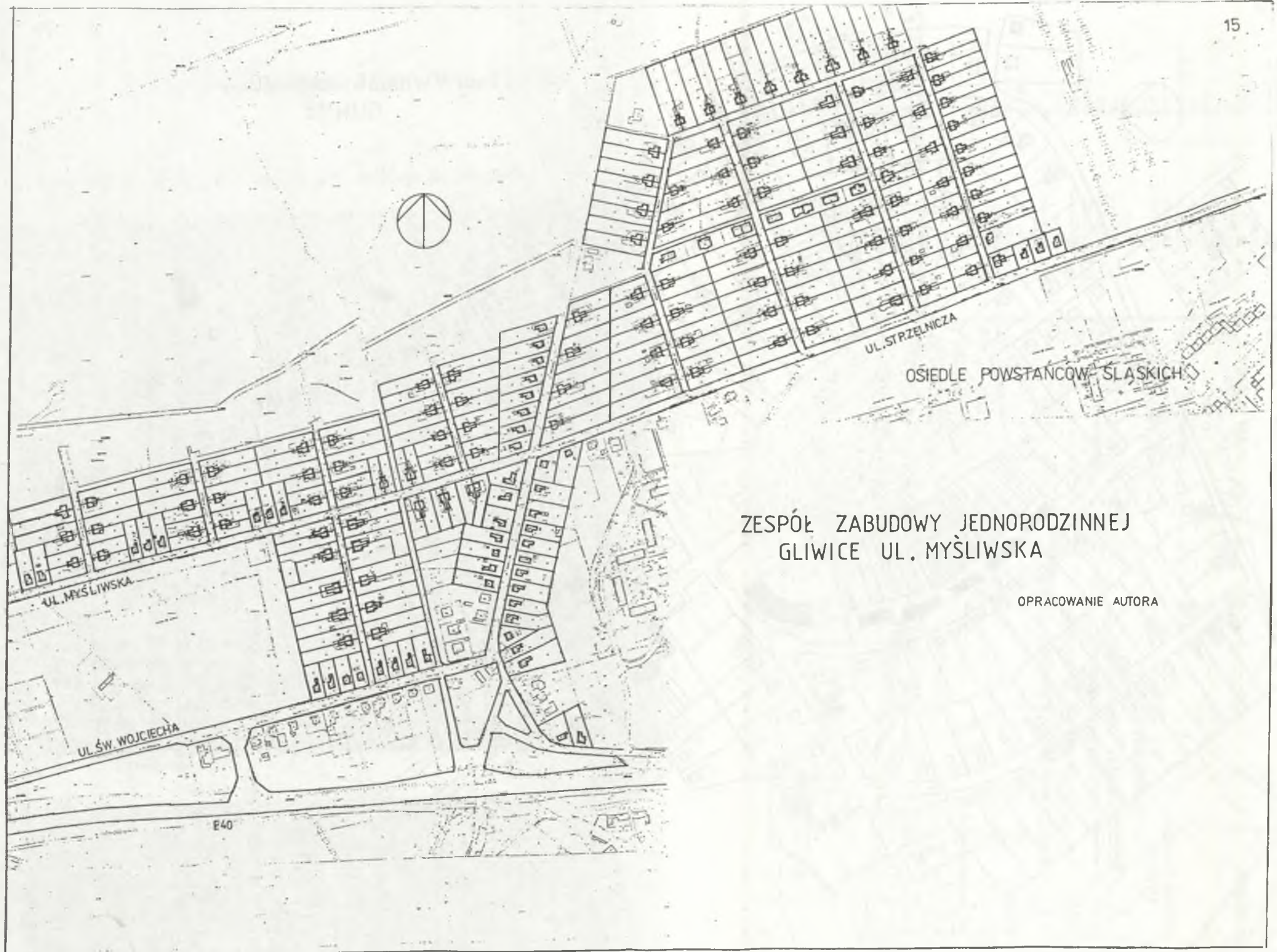

2. Zabudowa mieszkaniowa Zabrze okresu międzywojennego. Opracowanie autora
 Housing development of Zabrze in the interwar period. Author's elaboration

3. Zespół zabudowy jednorodzinnej w Wilczym Gardle. Opracowanie autora

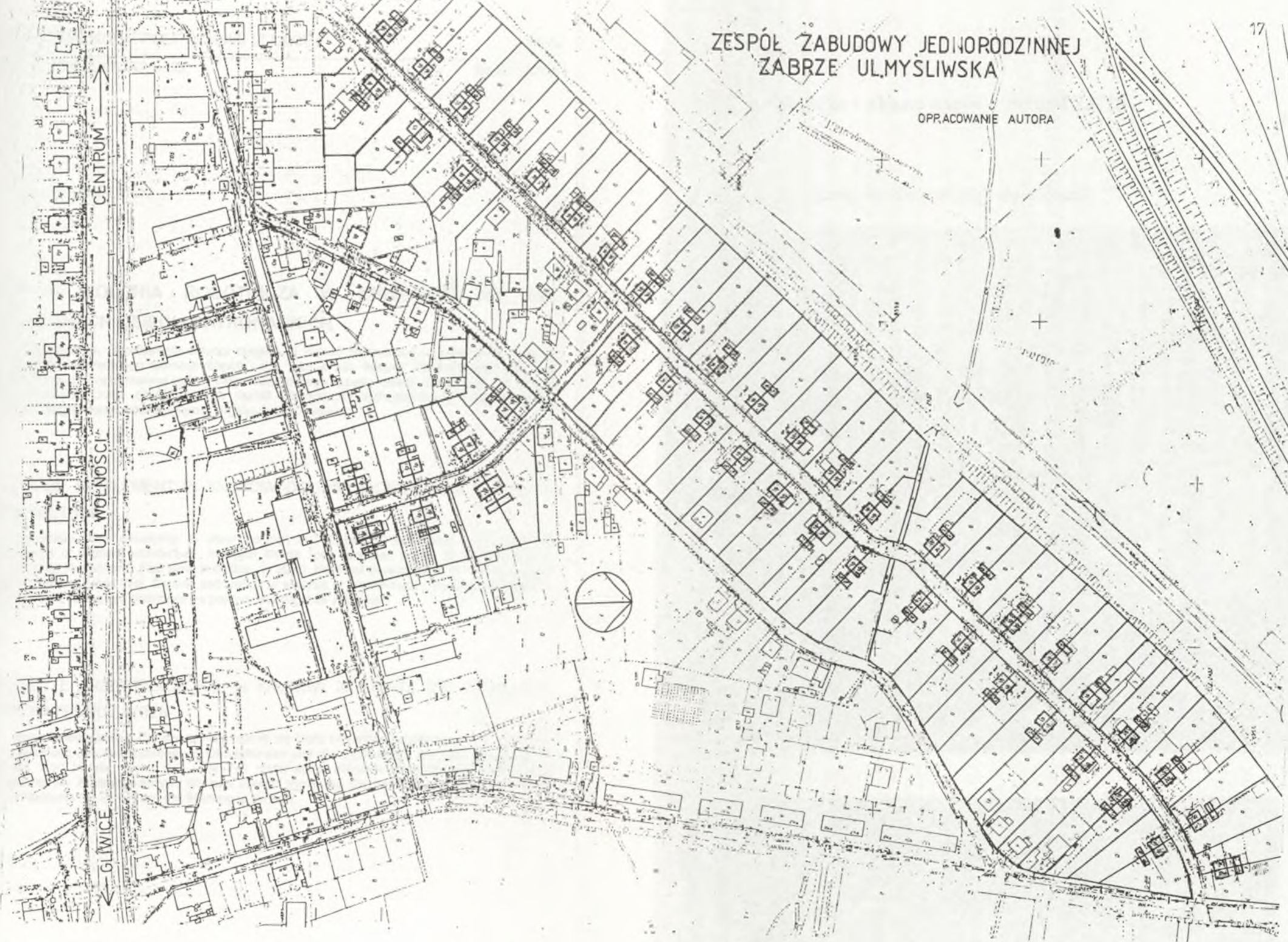
Single family house complex in Wilcze Gardło. Author's elaboration

4. Zespół zabudowy jednorodzinnej. Gliwice, ul. Myśliwska. Opracowanie autora
Single family house complex in Gliwice Myśliwska Street. Author's elaboration

ZESPÓŁ ZABUDOWY JEDNORODZINNEJ ZABRZE UL. MYŚLIWSKA

OPRACOWANIE AUTORA

5. Zespół zabudowy jednorodzinnej. Zabrze, ul. Myśliwska. Opracowanie autora
Single family house complex. Zabrze, Myśliwska Street. Author's elaboration